

De hoofdonderwijzers en het onderwijs van 1797 tot 1863

In deze derde aflevering passeren verschillende hoofdonderwijzers de revue die de gemeente aanstelde.

PIETER DE LIEFDE 1772-1857

Pieter de Liefde, geboren 16 april 1772 te Utrecht, was sedert 1 april 1797 onderwijzer aan de dorpsschool en koster, voorlezer en voorzanger in de hervormde kerk te Zeist. Bovendien was hij een aantal jaren gemeente-secretaris, gemeente-ontvanger en gerechtsbode.

Over zijn functioneren als onderwijzer gedurende de eerste tien jaar is weinig bekend, maar uit de verslagen van de schoolopziener over de jaren 1807 tot 1817 klinkt

steeds kritiek op de "bijposten" van de schoolmeester in Zeist.

We krijgen een beeld van de situatie in Zeist uit het verslag van de schoolopziener in het (toen nog) 2e schooldistrict in de provincie Utrecht van 10 april 1808, dat luidt als volgt:

"Zeijst, den 10 van Grasmaand. Meester P. de Liefde heeft geen rang, doch is niet onbekwaam. Hij heeft daarenboven een vrij goede ondermeester, Isaak van Giessen, hebbende den derden rang, aan wien de school al veel wordt overgelaten, zo dikwijls de meester door zijne veelvuldige bezigheden verhinderd wordt.

Er waren ruim 50 leerlingen tegenwoordig, behoorlijk in drie klassen verdeeld. De manier van

onderwijzen bleek uit de vorderingen der kinderen aan eenige gebreken onderhevig te-zijn. Er werd niet genoeg van den inhoud van het gelezene nagevraagd, noch moeite gedaan tot de ontwikkeling des verstands, zo min als aan taalkennis.

Overigens las men duidelijk en meestal op de leestekens acht gevende.

Op de tweede klasse werd het laatste meer verwaarloosd. Het spellen uit de boekjes, op het bord en uit het hoofd was zeer wel. Ik was voldaan over het leren der letters, uitspreken van getallen en vorderingen in het schrijven. Het rekenen was matig en van de gronden dier kunst wist men niet veel.

De meester klaagt over slegte betaling en wanbetaling der schoolgelden, behalve dat er veele voor niet(s) onderwezen worden, hetwelk gevoegd bij een gering inkomen van f60,- jaarlijks, oorzaak is dat hij zijn bestaan al veel uit bijkomende posten als die van gaarder, gerechtsbode en andere zoeken moet, welke hem nochtans in zijne bezigheden als schoolmeester te veel hinderen.

Het schoolvertrek alsmede de kinderen waren rein."

Uit de staat van inkomsten van de onderwijzers in de provincie Utrecht in de jaren 1810 t/m 1812 blijkt, dat hij een salaris had van f90,- per jaar, waarin het Rijk f40,- bijdroeg en de gemeente Zeist f50,-. Daarboven ontving hij f162,- aan schoolgeld. In de toelichting staat daarbij: voor spellen 3 stuivers en voor schrijven 7 stuivers (vermoedelijk per maand, L.V.)

Ondanks zijn vele werkzaamheden aan de bijbanen kocht De Liefde op 28 november 1814 tijdens een veiling in het logement 'Het Hof van Holland' de winkelwoning aan de Utrechtseweg nabij de Montaubanstraat van de weduwe A. du Pree-van Dijk voor f2.650,-.

Op 17 oktober 1815 schreef de schoolopziener, H.G. Schluiter aan de burgemeester van Zeist dat het laatstgehouden, zowel als vroegere bezoeken aan de school te Zeist hem hadden overtuigd van het feit, dat door onderwijzer de Liefde niet datgene werd gepresteerd hetgeen met billijkheid van een onderwijzer der jeugd mocht worden verwacht.

Hij verzocht de burgemeester De Liefde aan te sporen zich evenals tevoren, in het schoolwerk te doen bijstaan voor een bekwaam en geschikte ondermeester.

Dat laatste was overigens niet zo gemakkelijk te bereiken, want de ondermeester moest wel uit de schrale beurs van de meester betaald worden.

Een jaar later was er nog niet veel veranderd. De schoolopziener schreef op 15 oktober 1816 in zijn rapport over zijn bezoek aan Zeist in augustus 1816:

"De onderwijzer beschouwt m.i. het schoolonderwijs slechts als bijwerk en deszelfs post als ontvanger van 's-rijks belasting en winkel in manufacturen als hoofdzaak. Opnieuw heb ik de meester aangemaand meer nauwgezet zijn plicht te vervullen. Blijft zulks zonder gewenst gevolg, dan zullen er krachtiger middelen in het werk dienen te worden gesteld".

Toen op 18 november 1816 de gemeente-secretaris van Zeist namens de burgemeester aan de heer Schluiter advies vroeg over de vraag hoe er moest worden gehan-

deld wanneer een hoofdonderwijzer zich aan plichtsverzuim of wangedrag schuldig maakte was de maat vol. Hij kreeg per omme-gaande antwoord onder toe-zending van een uittreksel uit de Schoolwet van 1806 en de daarbij behorende uitvoeringsvoorschriften. Volgens de heer Schluiter was het duidelijk wat er moest gebeuren wanneer een onderwijzer zich door wangedrag of door slecht zedelijk gedrag den dienst van de zeugd onnut maakte.

“Het een en ander ten aanzien van De Liefde plaats vindende verwacht ik deswegens een bepaalde voordracht van U”, aldus de schoolopziener.

Die voordracht kwam niét. Wel een brief aan de kerkenraad en aan het gemeentebestuur luidende als volgt:

“De ondergetekende heeft de eer bij deze te bedanken voor de posten van schoolonderwijzer,

koster en voorzanger, welke hij tot heden toe in de gemeente van Zeist heeft bekleed. Recommandeerende zich en de zijnen in de gunst van Heeren Bestuurderen.

P. de Liefde.

De kerkenraad verklaarde ge-noegen te nemen met het vrijwil-lig bedanken van De Liefde als koster en voorzanger en besloot in zijn plaats het lid der gemeente H. Achterbergh te benoemen totdat de plaats van schoolonderwijzer zou zijn vervuld.

Ook de gemeente Zeist ging akkoord met het bedanken van de Liefde en betaalde hem op 1 maart 1817 zijn jaartractement uit van f50,-, vermeerderd met f 25,- voor huur van het schoolvertrek over 1816. Op 20 augustus 1817 ontving de Liefde nog f 6,25 voor 3 maanden huur van “het lokaal in het schoolgebouw hem in eigen-dom toebehorende, verschenen ultimo maart 1817”.

Pieter de Liefde overleed te Zeist op 14 januari 1857, oud 84 jaar, van beroep: winkelier.

SIMON DE MEIJERE 1782 - 1862

Na het vertrek van de Liefde was de nieuwe koster Hendrik Achterbergh van 1 januari 1817 tot 1 mei 1817 met de waarneming van het onderwijzerschap belast.

Op 1 mei 1817 werd Simon de Meijere, geboren 14 maart 1782 en schoolmeester in de Vuursche de nieuwe onderwijzer der jeugd in Zeist.

De schoolopziener, G. Schluiter, zal hier ongetwijfeld mee ingestemd hebben. Hij schreef in zijn jaarverslag over 1816 naar aanleiding van zijn bezoek aan de school in De Vuursche:

“De onderwijzer, Simon de Meijere, blijft zich aanhoudend verdienstelijk maken bij het schoolwezen. In een uitgebreider werkring en op een voordeliger

standplaats zoude deze bekwame onderwijzer meer nut kunnen stichten en een onbekrompen bestaan genieten."

Zijn eerste verslag over een bezoek aan Zeist luidt als volgt:

"De Meijere is onlangs van De Vuursche herwaarts beroepen. Aanvankelijk heeft hij reeds veel toegebracht om den vervallene staat van het onderwijs, hetwelk alhier voor den vorige onderwijzer grotelijks verwaarloosd was, te verbeteren. Spoedig vlij ik mij deze school onder "zeer goed" te kunnen rangschikken. Er is te Zeijst geen bepaald schoolgebouw. De regering heeft de belofte gedaan hierin te voorzien."

In zijn jaarverslag over 1818 schrijft de schoolopziener dat de gemeente Zeist ook veel belang hecht aan de verbetering van het onderwijs.

"Voor het onderwijs aan behoeftigen en bejaarden wordt hier op avond- en zondagsscholen gezorgd.

De onderwijzer munt uit in ijver en kunde. Het geheel nieuwe schoolgebouw is zeer goed ingericht."

Uit de gemeenterekeningen van 1817 en volgende jaren blijkt dat de gemeente Zeist jaarlijks f25,- beschikbaar stelde voor aanmoedigingsprijzen voor de jeugd. Het aantal leerlingen dat tot 1817 meestal rond de vijftig lag ging drastisch stijgen. In 1820 waren er meer dan honderd scholieren. Het jaarverslag van de schoolopziener over 1828 meldt een gemiddeld aantal van zestig jongens en vijftig meisjes.

Behalve Simon de Meijere, onderwijzer van de 4e rang, was ook zijn zoon Simon Gerardus als ondermeester werkzaam in de 4e rang. Het door de schoolopziener gewenste onbekrompen bestaan had De Meijere in 1828 ruimschoots bereikt. Uit het jaarver-

slag van de schoolopziener blijkt, dat het salaris van de schoolmeester in Zeist toen f650,- bedroeg, terwijl alle overige salarissen in het district tussen de f180,- en f575,- lagen.

Dat hield uiteraard verband met het grote aantal leerlingen en de daaruit ontvangen schoolgelden, waarvan de schoolmeester 10% ontving.

Naast de viermaandelijke en de jaarlijkse verslagen van de schoolopziener is er ook een verslag uit 1836 van de hoofdinspecteur mr. H. Wijnbeek dat ons een beeld geeft van zijn indrukken over de dorpsschool in Zeist.

Behalve de eerder genoemde bezwaren tegen de te kleine school geeft hij de volgende impressie over meester De Meijere:

"De onderwijzer, S. de Meijere, is niet vrij te pleiten van pedanterie. Hij is anders een vrij goed onderwijzer. Hij leerde tamelijk goed

lezen, logisch en taalkundig ontleden, schrijven, zingen en rekenen. Het grootste gebrek bestond hierin, dat hij de kunst niet verstond om alle leerlingen gelijktijdig nuttig bezig te houden. Vandaar dat er geen genoegzame stilte heerschte en gevolgelijk de vorderingen niet zo groot waren als zij anders zouden zijn."

Er waren ongeveer tweehonderd leerlingen weten we uit zijn eerder gedane mededeling over de te kleine school.

Met het klimmen der jaren werd het er niet gemakkelijker op voor de schoolmeester. Op 10 oktober 1842 schreef de schoolopziener:

"De Meijere blijft zich door wellevendheid en ijver onderscheiden. In jaren toenemende verminderen daarentegen zijn krachten en helderheid bij het verleenen van onderwijs begint te ontbreken. De leestoon was dromerig. De vorderingen in schrijven en lezen voldoende"

Toch moest hij nog tien jaar doorgaan. Op 4 maart 1852 stond er in het rapport van de schoolopziener:

"Het onderwijs in de dorpschool alhier laat nog steeds te wensen over. Schoon het den bejaarden onderwijzer en zijn zoon, die hem als ondermeester behulpzaam is niet aan ijver ontbreekt, schijnen hunne krachten toch niet toereikend voor het onderwijs eener zo talrijke jeugd".

Op 16 augustus 1852 hield de gemeenteraad van Zeist zich bezig met een voorstel van de commissie van plaatselijk toezicht op de scholen nopens de toekenning van pensioen aan de dorpsonderwijzer alhier en het hem verschaffen van een vrije woning.

De notulen geven daarvan het volgende verslag:

"De raad acht het in het belang van de ingezetenen zeer doelmatig dat de onderwijzer, een man van hooge jaren, eervol uit zijn betrek-

king wordt ontslagen en besluit dat zulks tegen den 1e januari 1853 zal plaatsvinden, doch verklaart zich bepaald tegen het geven van pensioen en vrije woning; verder wordt bepaald bovenvermelde commissie aan te schrijven een nader voorstel, met minder bezwaren voor de gemeente aan de raad te doen in welk voorstel zal behoren te zijn opgenomen:

- 1) dat met cijfers blijke dat de nieuw te benoemen onderwijzer met afzondering van een gedeelte van zijn tractement ten behoeve van de ontslagen meester voldoende middelen van bestaan heeft;
- 2) dat de ontslagen onderwijzer in het genot van een gedeelte van het tractement van de nieuw te benoemen onderwijzer, met bijvoeging van zijne emolumenten als koster, stovenzetter, klokluiders en aanspreken een burgerlijk bestaan blijft behouden.

Het voorstel van de plaatselijke commissie van toezicht bleef uit, maar wel kwam er een voorstel van de schoolopziener van het le district der provincie Utrecht, belast met de waarneming van een gedeelte van het 3e district van 8 december 1853 betreffende het te geven ontslag aan de heer S. de Meijere met het volgende voorstel:

1. Om aan de onderwijzer een jaarlijks pensioen van f200,- toe te kennen;
2. Om te bepalen dat aan de dorpschool verbonden zouden zijn twee ondermeesters, één van de 2e en één van de 3e rang, welke beiden van de nieuw te benoemen onderwijzer kost en inwoning moesten ontvangen en waarvande eerste een bezoldiging van f100,- van de onderwijzer en de tweede een bezoldiging van f80,- uit de gemeentekas zou genieten.

De schoolopziener verklaarde zich mede bereid om wanneer het gemeentebestuur met dit voorstel akkoord ging, zoveel mogelijk mee te werken om de zoon van de heer De Meijere in de gelegenheid te stellen zich tot de taak van hoofdonderwijzer te bekwamen. Hij was bereid er mee in te stemmen dat zoon Adriaan gedurende drie maanden met de waarneming zou worden belast ten einde een proef te nemen of hij met behulp van twee bekwame ondermeesters de nodige geschiktheid had om aan het hoofd van deze belangrijke school te staan. Hangende die tijd kon worden onderzocht of er termen bestonden om hetzij door een vergelijkend examen hetzij door dispensatie van hetzelfde in de vacature te voorzien.

De gemeenteraad besloot op 13 december 1852 het besluit om geen pensioen toe te kennen in te trekken en zich te verenigen met

het voorstel van de schoolopziener. Hiermede was het pensioen voor De Meijere sr. geregeld en de weg voor de benoeming van De Meijere jr. geplaveid. De Meijere overleed te Zeist op 24 januari 1862. De ambtenaar van de burgerlijke stand vermeldde als leeftijd: "oud bijna 79 jaar".

ADRIAAN DE MEIJERE, 1814 - 1863

Nadat zijn proeftijd als waarnemend hoofd naar wens was verstreken kon de voorzitter in de raadsvergadering van 23 juni 1853 mededelen, dat de nodige dispensatie was verkregen om Adriaan de Meijere, geboren 19 april 1814 te Vuursche, zonder voorafgaand vergelijkend examen tot hoofdonderwijzer van de Dorpschool aan te stellen met ingang van 14 juli 1853 met een tractement van f50,- per jaar plus vrije woning plus de gewone schoolgelden. De schoolopziener, die hieraan zijn

medewerking had toegezegd was bij zijn bezoek van 1 december 1854 nog niet erg enthousiast over de vorderingen van de leerlingen.

In de middelste en de hoogste klas kon het rekenonderwijs nog wel wat beter en in de laagste klas was er nog teveel gewoel en beweging onder de kinderen.

Het jaarverslag van de schoolopziener over 1856 van het derde district der provincie Utrecht, ingeleverd bij de provinciale commissie van onderwijs in haar zomervergadering van 1857, sprak heel andere taal. Het is de moeite waard het in zijn geheel over te nemen:

Zeijst, 17 april 1857

Openbare school

Hoofdonderwijzer

A. de Meijere van de 2e rang

1e ondermeester

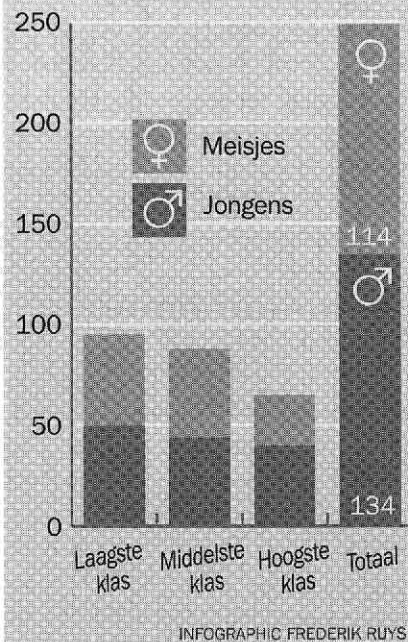
Marsjal (Marchal LV) 2e rang

2e ondermeester

Leger 3e rang

kweekeling de Geest zonder rang.

Aantal jongens en meisjes per klas

In de hoogste klasse was de Meijere bezig met het onderwijs in de aardrijkskunde, hij behandelde Europa. De leerlingen wisten veel

beter rivieren, bergen, steden enz. op de kaart aan te wijzen dan voorheen. Dit vak gaat hier aanmerkelijk vooruit.

In de middelste klasse werd door de gehele klasse geschreven op de maat. De schriften zagen er vrij goed uit.

De hoogste klasse telt verscheiden goede schrijvers.

Vervolgens werden er bewijzen gegeven van de vorderingen der leerlingen in de vaderlandsche geschiedenis, het uitspreken van benoemde getallen in het nieuwe stelsel van maten en gewigten, in de taal, de getalleer en de aardrijkskunde.

Marsjal is een goed schoolhouder. Het rekenen geschiedde klassikaal en voldeed mij wel. In de laagste klasse lazen de kinderen reeds vrij duidelijk en in tamelijk goeden toon. Ook waren zij reeds aan het rekenen op het bord. Het vermenigvuldigen ging wel.

De geest onder de schooljeugd is zeer verbeterd ofschoon de schooljeugd alhier niet tot de zachtste en gemakkelijkste geacht wordt te behoren.

De school is van een der matigste in den tijd van vier jaar, een der beste van het district geworden."

Nadat Adriaan de Meijere in 1853 zijn vader was opgevolgd als hoofdonderwijzer aan de dorpschool bleef deze nog vijf jaar koste en voorzanger in de hervormde kerk. Toen hij in 1858 de 75-jarige leeftijd had bereikt was het moment aangebroken om ook deze werkzaamheden te beëindigen en aan zijn zoon over te dragen. Op 9 juni 1858 besloten burgemeester en wethouders gedeputeerde staten van Utrecht gunstig te adviseren op een verzoek van Adriaan de Meijere om hem toestemming te verlenen deze betrekkingen aan te nemen.

Met het verzoek van De Meijere om tussen 12 en 14 uur privaat te mogen geven hadden burgemeester en wethouders meer moeite. Zij stelden dit op 30 oktober 1861 in handen van de gemeenteraad ter afdoening. De raad besloot op 18 december 1861 hierop afwijzend te beschikken omdat dit nadelig zou werken op het openbaar onderwijs.

In zijn jaarverslag over 1862 aan de Schoolcommissie vroeg De Meijere voor de school een klok of pendule, waarvan de wijzerplaat zo groot was, dat men vanuit alle (drie) klassen daarop de juiste tijd kon zien. Het was hem namelijk gebleken, dat de tijd van een vak van onderwijs soms overschreden werd, omdat b.v. aan een lievelingsvak wel eens te veel tijd werd opgeofferd ten koste van de werkzaamheden van het daarop volgende uur.

Het verzoek van de Meijere werd

door de Schoolcommissie overgenomen in het verslag aan de gemeenteraad. In de vergadering van de gemeenteraad van 24 maart 1863, waarin werd herdacht dat de Meijere op 10 maart 1863 plotseling was overleden, werd het verslag van de Schoolcommissie behandeld.

Daarbij deelde de voorzitter mede, dat jhr. Huydecoper van Zeist had toegezegd de gevraagde klok aan de gemeente te zullen schenken. Het is niet in de notulen vermeld, maar het lijkt een posthuum eerbetoon aan De Meijere.

Leo Visser

In het volgende bulletin, Seijst 1999-III, verhaalt Leo Visser over de hoofdonderwijzers die van 1863 tot 1921 voor de klas stonden.